

Polkuja filosofiaan on lukio-opiskeluun innostava oppikirja, jonka sisältö vie lukijansa matkalle antiikin Kreikasta nykypäivään. Teoksessa on mukana lukion opetussuunnitelman mukainen oppimäärä sekä runsaasti aineistoa eri aloilta, kuten afrikkalaisesta ja intialaisesta filosofiasta, klassisista Jumalan olemassaolotodistuksista, esteetikasta, virtauskokemuksesta, mielenrauhasta ja anarkismista. Opiskelija pääsee tutustumaan kurssin avulla filosofisen ajattelun taustoihin ja erilaisiin ajatuspolkuihin.

Polkuja filosofiaan haastaa lukijansa kehittämään ajattelu- ja keskustelutaitoja, koska oppikirjan jokaisesta luvusta löytyy paljon pohdintakysymyksiä. Teos auttaa ymmärtämään muiden oppiaineiden ja filosofian välistä yhteyttä sekä valmentaa koulua ja elämää varten.

Kirja on suunniteltu sisältopainotuksiltaan ja -laajuuksiltaan lukion kaikille yhteisen filosofian kurssin oppikirjaksi.

2010

ISBN 978-952-5469-17-2

POLKUJA FILOSOFIAAN OPINTOVERKKO OY

Polkuja filosofiaan

OPINTOVERKKO

Ari Ahokas
Olli Apponen
Harri Peltomaa
Jussi Saarela
Hanna Tuominen
Tapio Turpeinen

Polkuja filosofiaan

VAIN ESITTELYKÄYTTÖÖN

VAIN ESITTELYKÄYTTÖÖN

© Ari Ahokas, Olli Apponen, Harri Peltomaa,
Jussi Saarela, Hanna Tuominen, Tapio Turpeinen
Kustantaja: Opintoverkko Oy
Taitto: Elina Reineck
Kannen kuva: Jaakko Hosian teos Fuji, valokuva Markku Niska

ISBN 978-952-5469-17-2

Hansaprint, Vantaa 2010

OPINTOVERKKO

Polkuja filosofiaan

Ari Ahokas – Olli Apponen – Harri Peltomaa

Jussi Saarela – Hanna Tuominen – Tapio Turpeinen

Kirjan tekijät

Ahokas Ari, TM, filosofian, uskonnon ja psykologian opettaja Hyrylän lukiossa vuodesta 1989 alkaen. Toimii filosofian keskustelukerhon ohjaajana lukiossa sekä Platonin Akatemiassa, ja abien filosofian valmennuskurssin järjestäjä vuosittain. Jääkiekkovalmentaja vuodesta 1985 lähtien.

Apponen Olli, TM, uskonnon ja psykologian lehtori sekä filosofian aineenopettaja espoolaisessa Tapiolan lukiossa.

Saarela Jussi, VTM, pääaineena teoreettinen filosofia. Toiminut filosofian, uskonnon ja psykologian opettajana vuodesta 1999 lähtien.

Peltomaa Harri, TM, toiminut vuodesta 1997 lukion uskonnon, psykologian ja filosofian opettajana, opettajien täydennyskouluttajana Opetusalan koulutuskeskuksessa sekä Opintoverkko Oy:n toimitusjohtaja.

Tuominen Hanna, VTM, Etu-Töölön lukion filosofian ja elämänskatsomustiedon lehtori. Harrastuksena maailmanpolitiikan etiikka.

Turpeinen Tapio, FK, filosofian, elämänskatsomustiedon, historian, psykologian, uskonnon ja yhteiskuntaopin opettaja Hyrylän lukiossa, kulttuurituottaja, tietokirjailija, filosofia-aktivisti (Platonin Akatemia, Nuorten filosofiatapahtuma Nufit ja Feto).

Lukijalle

Tämän oppikirjan punaisena lankana on filosofian olemukseen tutustuminen. Voidaan sanoa, että kirjan pohjimmaisena rakenteena eli substanssina on kysymys olemassaolosta sekä sen selittämisestä. Tähän lähtökohtaan haetaan vastauksia filosofian keinoin, joista tärkeimpiä ovat ihmettely, johdonmukaisuus, kriittisyys ja kyseenalaistaminen. Erityisen tärkeitä ovat mielekkäät kysymykset. Lukija huomaa varsin helposti, että teokseen on otettu pohjarakenteeksi Aristoteleen käyttämä jako teoreettiseen ja käytännölliseen filosofiaan.

Johdantoluvun jälkeen pohditaan olemassaoloa sekä yrityksiä sen selittämiseksi. Mielen ja aineen välinen suhde sekä tahdon vapaus ovat esimerkkejä tästä. Tieteellinen ajattelu saa oppikirjassa melko paljon tilaa, jotta ihmisen tietokyvyn rajoja voidaan hahmotella ja kysyä filosofian tapaan, mitä tieto on ja mitä totuudella tarkoitetaan. Kahdessa viimeisessä pääluvussa pohditaan hyvää elämää ja hyvää yhteiskuntaa.

Polkuja filosofiaan -oppikirja antaa lisälaatikoineen ja -kysymyksineen väli-nejä oppitunneilla tapahtuville pohdinnoille. Teoksesta löytyy myös valmiita ohjeita luokassa pidettäville väittelyille. Materiaalia on kerätty niin paljon, että opettajan on syytä harkita, mihin seikkoihin haluaa kurssillaan keskittyä. Kuitenkin Opetushallituksen ohjeet lukion filosofian ensimmäiselle kurssille täyttyvät.

Oppikirjan tekijöinä ajattelempa, että filosofian tarkoituksena ei ole perustaa samalla tavalla ajattelevien joukkoa, vaan paremminkin päästä toimimaan yhdessä eri tavalla ajattelevien ihmisten kanssa.

Kirjan kehitysvaiheita ovat kommentoineet ja siten kirjan syntyä edesautta- neet Salon lukion lehtori Saija Hongisto ja Kotkan lyseon lehtori Tuomo Seito- la, sekä heinolalaiset lukioon menevät nuoret Amanda Peltomaa ja Veera Iso- Junno. Heille kiitos kommenta- steista ja rakentavasta kritiikistä.

Polkuja filosofiaan -kirjaan liittyy opettajan ja oppilaan lisämateriaali, josta löytyy lisätietoa internetsivustolta: www.filosofia.verkkopolku.com.

Järvenpään Kallio-Kuninkalassa

J.V. Snellmannin päivänä 12.5.2010

Tekijät

Sisällysluettelo

MITÄ FILOSOFIA ON? 9

Mitä filosofia on? 10

Mitä hyötyä on filosofian opiskelusta?	10
Filosofisten kysymysten luonne	11
Viisi päämäärää, jotka filosofit hyväksyvät	12
Filosofia ja tiede	13
Välineitä ja aiheita väittelyyn.	14

Filosofian synty ja historiaa 16

Luonnonfilosofia	16
Kreikan filosofian klassinen kausi	16
Sokrates (469–399 eKr.)	17
Sokrateen ja sofistien keskustelu	18
Platon (427–347 eKr.)	19
Platonin Akademia	21
Aristoteles (384–322 eKr.)	22
Paradoksit	23
Filosofian vaikutus historiassa	24

Filosofian aloja ja suuntauksia 26

Teoreettinen filosofia	26
Käytännöllinen filosofia	27
Suuntauksia filosofiassa	28
Filosofian tutkimuskohteita	29
Taide, estetiikka, uskonto ja filosofia	30
Uskonto ja filosofia	30
Estetiikka	31
Afrikkalainen filosofia	34

TODELLISUUDEN ARVOITUS 37

Mitä oleminen on? 38

Metafysiikka	38
Ontologian lajit	38
Olemassaolo ja oleminen	40
Universaaliongelma	40
Kosmologian historia	41

Edmund Husserl ja fenomenologia	43
Jumala filosofisena kysymyksenä	44

Onko kaikki ainetta? 46

Idealismi	48
Mieletön ruumis vai ruumiiton mieli?	50
Karl Marx ja historiallinen materialismi	51
Intialainen mielenfilosofia	53

Onko vapaus mahdollista? 54

Vapaus ja determinismi	54
Eksistentialismi	56
Immanuel Kant ja kopernikaaninen käänne	57
Elämä filosofisena kysymyksenä	58
Teonfilosofia ratkaisuna	59
Sören Kierkegaard ja eksistentialismi	60

TIETO-OPPI 63

Mitä epistemologia eli tieto-oppi on? 64

Mitä on tieto?	64
Tiedon lajit	65
Mitä on totuus?	66
Tietämisen paradoksit	68
Tietämisen ja tiedon merkitys – esimerkki Thales	69

Onko mahdollista tietää? 70

Suhtautumistapoja tiedon mahdollisuuteen	70
Millä menetelmillä tietoa voi saada?	72
Paolo Freire – Dialoginen pedagogiikka	74
Aristoteles – syyt ja teleologisuus	75

Usko ja tieto 76

Jumalan olemassaolon todistukset	78
----------------------------------	----

Tieteenfilosofia	82	HYVÄ YHTEISKUNTA	125
Looginen empirismi	83	Yksilö vai yhteisö?	126
Tietäminen ja Wittgensteinin kielipelit	84	Individualismi ja kollektivismi	127
Hermeneutiikka	85	Negatiivinen ja positiivinen vapaus	128
Brittiläinen empirismi –		Liberalismi ja kommunitarismi	129
Locke, Berkley, Hume	87	Ajatus yhteiskuntasopimuksesta	129
Pohtivien esseiden mestari –		Omistamisen oikeutus	132
Michel de Montaigne	87	Ihmisen oikeudet ja velvollisuudet	133
Kantin ratkaisu	90	Millainen on ihanteellinen yhteiskunta?	134
Kokemustieto ja terveen järjen puolustus	91	Kenelle valta yhteiskunnassa kuuluu?	135
Flow-teorian synty – esimerkki empiirisestä menetelmästä psykologiassa	92	Platonin ihannevaltio	135
Filosofinen etiikka	95	Thomas Moren Utopia	137
Etiikan luonne	98	Marxin kommunistinen yhteiskunta	138
Eettisten arvojen peili	98	Gloaali demokratia?	139
Mihin moraali perustuu?	98	Mitä valta on?	140
Etiikan peruskäsitteet	100	Anarkismi ja kansalaistottelemattomuus	141
Arvot ja arvokonfliktit	103	Millaisen maailman haluaisin?	142
Charles L. Stevensonin emotivistinen teoria	104	Mitä on oikeudenmukaisuus?	142
Normatiivinen etiikka	106	Kysymys tasa-arvosta	143
Hyve-etiikka	106	Oikeudenmukaisuus globalisoituvassa maailmassa	144
Platoninen rakkaus	110	Sodan oikeutus	146
Velvollisuusetiikka	112	Poliittinen realismi ja idealismi	148
Utilitarismi (seurausetiikka)	114	Ympäristöfilosofian kysymyksiä	149
W.D. Rossin prima facie -etiikka	115	Liitteet	150
Epikuros ja hänen puutarhansa	117	Filosofian aikajana	150
Naturalistinen virhepäätelmä ja G.E. Mooren hedonistisen etiikan kritiikki	117	Lisätehtäviä	151
Soveltava etiikka	120	Suosittelavaa kirjallisuutta	152
Esimerkkejä soveltavasta etiikasta	120	Hakemisto	153
Frank Martelan blogi (29.3.2009): Miksi olla moraalinen?	122		

VAIN ESITTELYKÄYTTÖÖN

Mitä filosofia on?

Lukiolaiset Sofia ja Jaakko asuvat samassa kaupungissa, mutta eri kaupunginosissa. He ovat ystäväystyneet jo yläkoulussa. Jaakko ja Sofia pitävät toisistaan paljon, mutta he eivät vielä seurustele, paremminkin he ovat hyviä kavereita. Tänään he pohtivat ensimmäisellä välitunnilla koulureittejään.

– Koulureittini on mukava ja hyvä. Lähdän kotoa kioskin vierestä bussipysäkillä, sitten köröttelen kymmenen minuuttia linja-autolla ja lopuksi kävelen viisi minuuttia koululle. Aikani kulkee aamuisin kuin siivillä, kertoo Sofia.

– Mun koulureittini on paljon huonompi, pelkkää kävelyä koko matka eikä se kestä kuin seitsemän minuuttia. Siitä huolimatta myöhästyn silloin tällöin, ja matkakin tuntuu minusta varsin pitkältä, tuumii Jaakko.

Tällainen keskustelu ei kuitenkaan ole perin filosofinen, vaikka siinä lähdettiin liikkeelle pohdiskelusta ja ajatuksista, niitä ilmaistiin ja perusteltua löytyi. On syytä pysähtyä miettimään, mitä filosofia oikein on.

*rakastaa,
olla ystävä =
kreik. filein

viisaus =
kreik. sofia

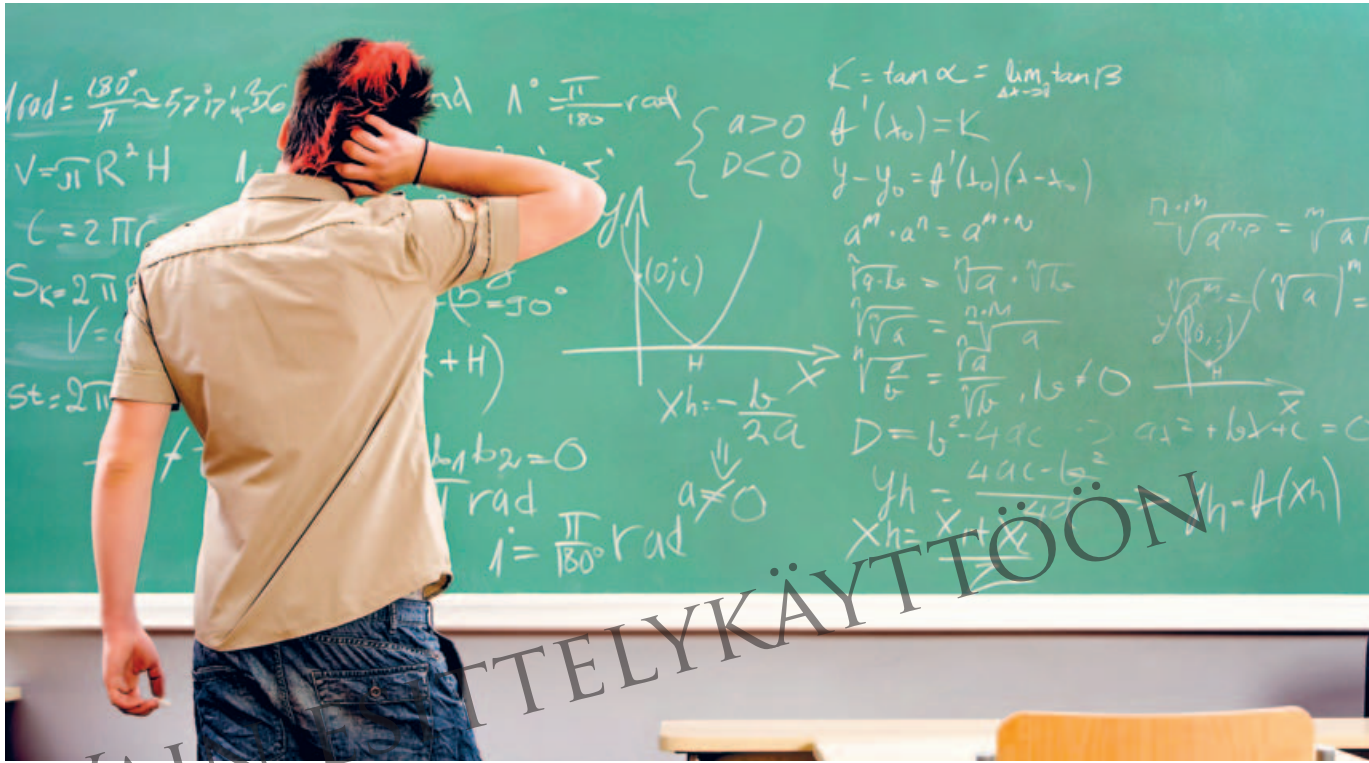
"Filosofia" on alun perin kreikkalainen käsite, joka muodostuu sanoista *ra-* *kastaa* ja *viisaus*. Näin ollen *filosofia* merkitsee viisauden rakastamista ja *filosofi* viisauden rakastajaa. Alun perin kreikkalaiset nimittivät filosofiksi ihmistä, joka koki viisauden tavoittelun elämäntehtäväkseen. **Aristoteleen**, kreikkalaisen filosofin, kerrotaan todenneen filosofian alkavan ihmettelystä. Kaikki ihmettely ei kuitenkaan ole filosofiaa, koska se on kykyä ihmetellä ja kyseenalaistaa asioita, joita ei pidetä aina edes pohtimisen arvoisina. Filosofiasa ihmettely tarkoittaa taitoa oivaltaa asia uudesta näkökulmasta, kykyä kyseenalaistaa itsensänselvyydet.

Eräs filosofiaan liittyvä teema Sofian ja Jaakon keskustelussa on aika ja sen kokeminen: miten on mahdollista, että ajallisesti pitempi matka kulki kuin siivillä ja lyhyempi koulumatka tuntui pitkältä? Ajan olemus on yksi perinteisen filosofian ongelma. Aihe on tullut varmaan jokaiselle tutuksi siinä, että joskus aika matelee ja joskus se kulkee siivillä, vaikka kellomme syövät sekunteja aina samaan tahtiin.

Mitä hyötyä on filosofian opiskelusta?

Filosofian opiskelun hyödyllisyyteen löytyy useita perusteita, joista tässä esitellään viisi. Ensimmäiseksi filosofia tarjoaa aineksia henkilökohtaisen katsomuksen muodostamiseen ja selkeyttämiseen, vaikka filosofia itsessään ei tarjoa mitään tiettyä maailmankatsomusta. Toisin sanoen oman perustelun kehittäminen ja oman filosofian harjoittaminen on tärkeämpää kuin jo eläneiden filosofien ajatusten sisäistäminen, koska filosofia ei perimmältään ole tietoa, vaikka se on myös sitä. Tässä merkityksessä filosofia on itseisarvo.

Toiseksi vakuutamme kirjan tekijöinä filosofian opiskelun auttavan ajattelun taidoissa sekä niiden kirjallisissa ilmaisemisissa eri lukioaineissa sekä ylioppilaskirjoituksissa. Kolmanneksi filosofiasta on hyötyä millä elämäneläällä tahansa, koska "viisauden rakastaminen" auttaa ajattelemaan selkeästi ja käsittelemään erityyppisiä ongelmia. Filosofian keinoin voi porautua kysymysten taustoihin ja nähdä yhteyksiä, joita toiset eivät välttämättä huomaa. Filosofian opiskelu auttaa

perustelemaan mielipiteitä keskusteluissa, joita tarvitaan politiikassa, liike-elämässä yhtä hyvin kuin mediassakin. Neljäs perustelu filosofian opiskelulle liittyy sen yhteiskunnalliseen antiin. Demokraattisessa valtiossa päättäminen kuuluu kansalaisille, jotka ottavat kantaa esimerkiksi äänestäessään, ketkä tekevät ja mistä lähtökohdista vaikkapa koululaitosta koskevia päätöksiä. Viimeinen peruste filosofian hyödyllisyydelle on varsin käytännöllinen, koska lukion opetussuunnitelmaan kuuluu yksi pakollinen kurssi ja kolme syventävää kurssia filosofiaa.

Filosofian sanotaan olevan ajattelun harjoittamista. Mitä eri asioita ajattelemisella voidaan tarkoittaa?

Filosofisten kysymysten luonne

Filosofisiin kysymyksiin päästään käsiksi, kun arkipäiväisiin kysymyksiin lisätään jotakin. Edellä kuvattu Sofian ja Jaakon keskustelu heidän koulureiteistään ei ollut perin filosofinen, vaikka molemmilla oli henkilökohtaisia mielipiteitä. Toisin sanoen filosofisissa kysymyksissä on keskeistä kysyä käytettyjen käsitteiden merkityksiä: "Mitä tarkoitat lyhyellä tai pitkällä koulumatkalla?", "Mitä tarkoitat ajalla?" ja "Mitä tarkoitat hyvällä?". Arkisen kysymyksen "Ehdinkö kouluun?" ja tieteellisen kysymyksen "Miten bussin nopeus vaikuttaa sen massaansa?" lisäksi on olemassa filosofisia kysymyksiä, jotka voivat kiehtoa tai jopa piinata. Antiikin Kreikan filosofit **Sokrates** (n. 469–399 eKr.), **Platon** (427–347 eKr.) ja **Aristoteles** (384–322 eKr.) pitivät seuraavia kysymyksiä filosofisina ongelmina: Mitä oleva on? Mitä tieto on? Mikä on elämän tarkoitus? Mitä hyvä on? Mikä on oikein? Mitä on kauneus? Millainen on hyvä yhteiskunta? Kukin edellä mainittu kysymys voidaan purkaa joukoksi alakysymyksiä. Esimerkiksi hyvä-käsitettä

VÄLINEITÄ JA AIHEITA VÄITTELYYN.

On sanottu, että väittely, kuten ylenmääräinen kriittisyys, tuhoaa mahdollisuuden ymmärtää toisia ihmisiä. Silti on olemassa periaatteita, jotka on hyvä sisäistää osaksi omaa tapaa kohdata erilaisia mielipiteitä. Seuraavassa esitellyt keskusteluvälineet ovat suuntaa-antavia.

1 Aito keskustelu tyrehtyy, jos sen osanottajat eivät kykene tunnistamaan toistensa näkemyksiä oikein. Vääristämällä toisen näkemykset ne on helppo kumota. Osoita siis keskustelukumppanisi sijoittaneen sanoja suuhusi.

2 Osoita keskustelukumppanisi käyttäneen harhaanjohtavaa vertauskuva. Siirräme yhtä asiaa koskevia lainalaisuuksia toiseen arvelen, että tapaukset ovat riittävän samanlaisia. Ongelmia syntyy, kun vastaavuudet eivät päde. *Kuten liikenteessä, pitää elämässä olla määrätyt pelisäännöt. Koulun pelisääntöihin kuuluu, että opiskelijat puhuvat vain kysyttäessä.*

3 Osoita, että toinen on unohtanut yleisen periaatteen soveltamisen rajoitukset. Harva periaate pätee täysin ehdottomasti. Useimmat käyttämämme periaatteet, kuten "punaista valoa vasten ei saa ajaa autolla", voivat kirjaimellisesti tulkittuna johtaa mielettömyyksiin.

4 Osoita toisen syyllistyneen kohtuuttomaan yleistykseen. Yleistykseen turvaututaan, koska kaikkia asioita ei voi tutkia erikseen. Joskus johtopäätökset perustuvat liian pieneen otokseen, esim. *En tunne yhtään naisrekkakuskaa, siis naisista ei ole rekkakuskeksi.*

5 Osoita, että vastapuolesi on turvautunut epämääräisiin tai monimerkityksisiin ilmauksiin. Joku voi yrittää hämätä ylihienoilla käsitteillä. Vaadi selvyyttä keskustelukumppanisi puheeseen, koska sinulla on täysi oikeus saada tietää, mitä hänen käyttämänsä ilmaukset tarkoittavat. *Esimerkiksi edustamani supralapsaristisen predestinaation mukaan mitään ei ole määrätty ennalta.*

6 Osoita, että keskustelukumppanisi on sotkenut henkilöt ja asiat. Lopputulos ei riipu perusteista, vaan siitä, kuka perusteet esittää. *Teet lukiokavereidesi kanssa aloitteen kotikaupunkisi keskustan pääkadun rauhoittamisesta autoliikenteeltä. Teille vastataan, että liikennesuunnittelu ei ole lukiolaisten asia.*

7 Osoita, että vastapuoli on syyllistynyt kehäpäätelmään. Kehäpäätelmässä keskustelukumppanin puolustama väite on mennyt perustelujen joukkoon. Tämä ei ole hyväksyttävää, koska mikä tahansa väite on johdettavissa itsestään. *Avaruudessa oleva musta aukko on musta.*

Pääkaupunkiseudulla järjestetään vuosittain Nuorten filosofia -tapahtuma (Nufit), jonka yhteydessä on eri lukioiden välinen väittelykilpailu. Nufitissa yhteen joukkueeseen kuuluu neljä jäsentä, ja väittelyaihe arvotaan teemavuodelle muotoilluista lauseista. Lisäksi arpa ratkaisee, kumpi joukkueista puolustaa ja kumpi vastustaa aiheeksi osunutta väitettä. Joukkueilla on kymmenen minuuttia valmistautumisaikaa ennen väittelyn

Aikaa mitataan säännöllisten tapahtumien kuten kellon viisarien liikkeen avulla. Onko aika riippuvaista tapahtumista? Onko aikaa paikoissa, joissa ei tapahdu mitään, kuten esimerkiksi tyhjiössä? Milloin ja missä tilanteessa kokemasi aika tuntui kulkevan liian nopeasti? Onko aikaa olemassa? Väittele aiheesta.

alkamista. Väittelytilaisuuden kulku:

Puolustavan joukkueen avauspuheenvuoro, jossa esitetään joukkueen kanta mahdollisimman ytimekkäästi minuutin aikana.

Vastustavan joukkueen avauspuheenvuoro, jossa esitetään väitetä vastustavat näkökohdat ja voidaan tarvittaessa jo arvostella puolustavan joukkueen kannanottoja minuutin aikana.

Kommenttipuheenvuoroissa aikaa on 30 sekuntia, ja tarkoituksena on argumentoida tarttuen suoraan avauspuheenvuoroon tai edellisen puhujan esittämiin väitteisiin. Puheenvuorot siirtyvät vuorotellen suoraan seuraavalle rivissä istuvalle vastakkaisen joukkueen jäsenelle.

Kun jokainen joukkueen jäsen on pitänyt puheenvuoronsa, pidetään parin minuutin mittainen tuumaustauko. Sen jälkeen siirrytään 12 minuuttia kestävään vapaaseen väittelyyn. Jos keskustelu sujuu hyvin, se voi edetä omalla painollaan ilman puheenjohtajan puuttumista. Ajan täytyttyä väittely päättyy kesken olevaan puheenvuoroon ja tuomaristo päättää voittajan.

Järjestäkää luokassanne vapaamuotoinen väittely opettajan toimiessa puheenjohtajana. Soveltakaa edellä kuvattuja keskusteluvälineitä ja jäljempänä kuvattuja väittelykilpailun periaatteita filosofiseen väittelyynne.

Väittelyaiheita filosofian oppitunnille:

- Yksilö tavoittelee aina omaa etuaan
- Aristotelesta mukaillen: "Emme tutki moraalia pelkästään tietääksemme mitä moraali on, vaan tullaksemme moraaliseksi."
- Platon: "On parempi kärsiä vääryyttä kuin tehdä sitä."
- Lapsi tarvitsee miehen ja naisen mallin
- Uskonnoista on enemmän hyötyä kuin haittaa
- Teknologiasta on enemmän hyötyä kuin haittaa
- Tietoa tavoitellaan sen hyödyllisyyden vuoksi
- Hyvä taide on hyödyllistä
- Seksi on yliarvostettua
- Koko maailmassa tulisi noudattaa yhden lapsen politiikkaa

Intersubjektiivisuudella tarkoitetaan käsitystä, jonka mukaan jokin ryhmä jakaa saman käsityksen todellisuudesta. Tämän vuoksi todellisuus myös vaikuttaa heistä samankaltaiselta. Voiko kaikki olla väärässä? Missä tilanteessa näin on käynyt ja miten se on tullut ilmi? Voivatko kaikki olla väärässä?

Filosofian aloja ja suuntauksia

Aristoteles jakoi filosofian teoreettiseen ja käytännölliseen, ja tätä jakoa noudatetaan pitkälti nykyäänkin, vaikka ei ole olemassa mitään yhtä oikeaa filosofiaa tai suuntausta. **Teoreettinen filosofia** pohtii maailman perimmäistä luonnetta eli **metafysiikkaa**, jota kutsutaan myös opiksi olevasta eli **ontologiaksi**. Teoreettinen filosofia käsittelee myös tietoa ja tietämistä, ja tätä tutkimusalaa nimitetään tieto-opiksi eli **epistemologiaksi**. Lisäksi teoreettiseen filosofiaan kuuluu ontologian ja epistemologian lisäksi **logiikka**, joka tutkii pätevän päätelyn periaatteita.

Teoreettinen filosofia

Ontologia voidaan kääntää suomen kieleen käsitteellä ”oppi olevasta”. Ontologiassa pohditaan, mitä oleminen on, mitä on olemassa ja mitkä ovat maailman perimmäiset rakenneosat. Voidaan ajatella, että jokaisella ihmisellä on ontologiaa koskevia käsityksiä, koska jokainen omaksuu käsityksen maailmasta sekä omasta paikastaan siinä. Ontologiaa kutsutaan myös metafysiikaksi, joskin tämä käsite on syntynyt sattumalta. Aristoteleen kuoltua hänen olevaa ja olevan perustaa koskevat kirjoitukset sijoitettiin luontoa koskevien teosten jälkeen. Näin kaikkea olemisen perustaa koskevaa filosofista tutkimusta ryhdyttiin kutsumaan metafysiikaksi. Monet filosofit ovat kieltäneet metafysiikan mahdollisuuden väittäessään, että ihminen saa tietoa vain aistiensa välityksellä havaintokohteista, ei niiden takana olevasta todellisuudesta. Toisaalta monet filosofit ovat kannattaneet metafysiikkaa, kuten **Immanuel Kant** (1724–1804) kirjoittaessaan, että metafysiikka tulee elämään jokaisessa ja erityisesti jokaisessa ajattelevassa ihmisessä. Epistemologia eli tieto-oppi on filosofian ala, joka tutkii uskomusten muodostamista sekä tietämisen ja ajattelemisen käsitteitä. Jotkut filosofit ovat menneet tietoa epäillessään niin pitkälle, että he väittivät, ettei kukaan voi koskaan tietää yhtään mitään. Näin ollen tieto-opissa pohditaan mm. sitä, miten epäily eli skepsiksen voisi torjua ja millä perustein.

Tieto-oppi ottaa kantaa myös tiedon alkuperään, mahdollisuuteen, pätevyyteen, rajoihin ja tiedon hankkimiseen. Nämä alueet ovat erityisen tärkeitä nykyään, koska tiede on keskeinen tiedon lähde. Tieto-opissa filosofian keskeinen rooli on esittää kritiikkiä ajassamme esiintyviin näennäistieteisiin. Logiikalla tarkoitetaan nykyään muodollisesti pätevän päättelyn sääntöjä. Aristoteles kehitti varsinaisesti ensimmäisenä logiikkaa, ja sen harrastus oli sangen vilkasta myös keskiajalla. Ala elpyi uudelleen vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla Gottlob Fregen, Bertrand Russellin ja A. N. Whiteheadin ansioista. Etenkin tietotekniikan kehittyminen on luonut logiikalle runsaasti käytännön sovelluksia ja avannut samalla uusia logiikan tutkimusalueita. Logiikassa voidaan tutkia esimerkiksi väitelauseen eli **proposition** ajatussisältöä sekä kahden eri väitelauseen välistä totuusarvoa. Aristoteles tutki väittämiä, joissa lähdettiin liikkeelle kahdesta peruslauseesta eli premissistä, joiden pohjalta lausuttiin niistä loogisesti seuraava johtopäätös.

luonto =
kreik. fysis

Millaisia filosofisia kysymyksiä liittyy siihen kysymykseen, mitä voimme tietää maailmasta, maailman-
kaikkeudesta ja olemassaolosta. Mikä tai mitkä filosofian alat tutkivat näitä kysymyksiä?

Käytännöllinen filosofia

Käytännöllinen filosofia tutkii puolestaan oikean toiminnan ja hyvän elämän perusteita eli **etiikkaa**, joka merkitsee toimintatapaa tai luonnetta. Aristoteleen mukaan käytännöllisten tieteiden, kuten etiikan ja politiikan, tarkoituksena oli edistää hyvää elämää. Usein on niin, että termejä etiikka ja moraali käytetään lähes synonyymeinä. Voidaan kuitenkin todeta, että etiikalla tarkoitetaan moraalisten järjestelmien perustelemista, vertailua ja tutkimusta. Etiikka joko pelkäästään kuvailee moraaliala **deskriptiivisesti** tai sitten se pyrkii etsimään hyvän perustelun moraalille toiminnalle ja antaa tälle normin eli ohjeen. **Moraali** puolestaan on sanana peräisin latinasta ja se tarkoittaa yksilön tai yhteisön käyttäytymistä ohjaavia sääntöjä, käsityksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Moraali on ikään kuin periaatteiden mukaan elämistä. Lähtökohtaisena oletuksena etiikan ja moraalien suhteen on se, että jokaisella ihmisellä on luonnostaan taju oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta. On sitten eri asia, kuinka ja miten nämä perustellaan filosofisesti. Kysymykset esimerkiksi hyvästä ja pahasta tulevat lähes joka päivä ihmisten eteen. Esimerkiksi alussa esitetty Sofian ja Jaakon keskustelu koulumatkasta pohti piilevästi hyvän olemusta.

Yhteiskuntafilosofiassa on läheiset yhteydet etiikkaan, koska etiikassa pohditaan yksilöiden oikean toiminnan ja hyvän elämän periaatteita, yhteiskuntafilosofiassa puolestaan kysytään, millainen olisi hyvä ja oikeudenmukainen yhteis-

 luonne,
toimintatapa
= kreik. etiikka

tapa, sääntö,
laki = latinaksi
mos, monikos-
sa mores

*Etnofilosofian
kysymyksiä
voi tarkas-
tella myös
yksilötasolla.
Mikä on sinun
maailmankäsi-
tyksesi? Miten
filosofian
opiskelu vai-
kuttaa siihen?
Haastaako
filosofia ajat-
telutapojasi
vai löydätkö
niistä yhtä-
läisyyksiä?
Millaisia
tuntemuksia
filosofian opis-
kelu sinussa
herättää ja
miten nämä
tuntemukset
vaikuttavat
asenteeseesi
filosofia koh-
taan?

Millainen
ihmisestä kas-
vaisi, jos hän
ei koskaan
syntymänsä
jälkeen tapaisi
muuta ihmisiä?

AFRIKKALAINEN FILOSOFIA

Afrikkalainen filosofia on alkanut kukoistaa vasta kolonialismin päättymisen myötä 1900-luvun jälkipuoliskolla. Kolonialismin vaikutuksesta sen keskeiseksi teemaksi on noussut etnofilosofia, jossa afrikkalaista ajattelua peilataan länsimaiseen ajatteluun. Kolonialismin vaikutuksesta syntyneet maalliset instituutiot ja lähetystyön seurauksena syntynyt kirkko ovat lähentyneet toisiaan ja pyrkineet luomaan aidosti afrikkalaista kulttuuria ja uskontoa.

Merkittäväksi filosofiseksi kysymykseksi on noussut kysymys siitä, onko filosofiassa ja ajattelussa jotakin **universaalia** eli samanlaista kaikkialla, vai onko se lokaa-
lia eli paikallista. Afrikkalaiset filosofit Placide Tempels ja Alexis Kagame korostavat sitä, että afrikkalaisen ajattelun ytimestä on löydettävissä filosofian ja ajattelun uni-
versaaleja käsitteellisiä rakenteita, kuten Aristoteleen kategorioita. Etnofilosofiseen keskusteluun filosofian luonteesta ja merkityksestä osallistui myös eurooppalaisia filosofeja. Esimerkiksi saksalainen filosofi **Martin Heidegger** korosti sitä ajatusta, että filosofia on lähtökohtaisesti eurooppalainen ajatteluperinne.

Etnofilosofia tuli laajemmin tunnetuksi Paulin J. Hountontijn (1942–) työn kautta. Hänen mukaansa Tempels ja Kagame korostavat liikaa paikallisen kulttuurin ja kielen samankaltaisuutta filosofian kielen ja käsitteiden kanssa. Näiden liiallinen samaista-
minen vie tilaa filosofian kehitykseltä, eikä tuo mitään erityisen afrikkalaista sisältöä etnofilosofiaan. Hountontji korostaa filosofian keskustelevaa ja dialektista luonnet-
ta. Tietoa voidaan saavuttaa vain ajan kuluessa historiassa tapahtuvan dialektiikan eli keskustelun kautta. Tähän dialektiikkaan afrikkalaisen perinteen on osallistutta-
va toisaalta tiedostamalla oma perinteensä ja toisaalta lisäämällä tieteellisen tiedon määrää yleisesti.

Biologinen universaali ihminen

Afrikkalainen filosofi Kwasi Wiredu (1931–) on kuuluisa **pluralistisesta** näkökulmasta erilaisiin filosofisiin perinteisiin. Afrikkalainen ja eurooppalainen kieli ja ajattelu poik-
keavat toisistaan ja luovat erilaisia käsitemaailmoja, joita vertailemalla mahdollistuu
niiden muutos ja kehitys. Erilaiset filosofiset lähestymistavat voivat käydä dialogiin
keskenään ja hyötyä siitä. Wiredu hylkää kuitenkin **kulttuurirelativismin** ja katsoo
panpsykologisminsa mukaisesti, että ihmisten kognitiiviset prosessit ovat kaikissa
kulttuureissa samanlaisia. Ihmiset ovat siis biologisesti merkittävän samanlaisia kaik-
kiällä. Kulttuureissa on Wiredu mukaan yhtäaikaan jotakin universaalia ja paikallista.
Kielen merkitykset ja kommunikaatio ovat esimerkkejä universaaleista asioista siinä
mielessä, että kommunikaation idea ymmärretään kaikissa kulttuureissa ja ihmisellä
on mahdollisuus ymmärtää vieraita kieliä.

Vieraan kulttuurin ymmärtäminen voi kohdata kuitenkin haasteita. Wiredu ei esi-
merkiksi hyväksy länsimaista käsitystä, jonka mukaan afrikkalainen ajattelu erottaisi
toisistaan mielen ja ruumiin kokonaan eri asioiksi. Wiredu mukaan tällainen ajattelu
heijastelee eurooppalaista ajattelua, jota se pitää afrikkalaisena.

Afrikkalainen filosofia korostaa yhteisön merkitystä enemmän kuin eurooppalai-
nen yksilön merkitystä korostava filosofia. Wiredu kohdalla tämä tulee esiin siinä,
että hänen mukaansa kielen merkitysten analysointi edellyttää niiden kulttuurisen
kontekstin tuntemusta. Kielen merkitykset eivät ole analysoitavissa esimerkiksi yksin
logiikan avulla. Hänen yhteisöllisyytensä tulee esiin myös siinä, että hänen mukaansa
ihmisen mieli on prosessi, joka on kommunikaation tulosta. Ihminen on siis läpeensä

yhteisöllinen olento.

Afrikkalainen filosofi Anthony Ephirim-Donkor käsittelee filosofiassaan afrikkalaisen Akan-heimon ihmiskäsitystä. Käsityksen mukaan ihminen henkilönä sisältää kaksi puolta – toisaalta biologispohjaiset toiminnot ja toisaalta spirituaaliset eli uskonnollis-henkiset toiminnot. Ihmisen moraalisuus ja etiikka liittyvät erityisesti spirituaaliseen puoleen ihmisessä. Sen kautta – esimerkiksi esi-isien kunnioituksessa – ihminen yhdistyy osaksi historiallista ihmisyyttään.

Tieto afrikkalaisessa ajattelussa

Barry Hallen ja J. Olubi Sodipo ovat tulleet tunnetuiksi afrikkalaiseen perinteeseen liittyvän filosofisen ajattelun esiintuomista. He ovat tutkineet Yoruba-heimon ja eurooppalaisen filosofian tietokäsityksen eroja. Heidän mukaansa afrikkalainen tarkoittaa tietämisellä eri asiaa kuin eurooppalainen. Keskeinen ero liittyy uskomuksen ja tiedon eroon. Kun eurooppalaisen klassisen tietokäsityksen mukaan henkilön tieto koskee jotakin uskomusta, kuten, ”Sofia on viisas”, afrikkalainen erottaa uskomuksen ja tiedon jyrkästi toisistaan. Afrikkalaisessa ajattelussa tiedosta ei seuraa uskomusta ja näiden liittäminen toisiinsa johtaa ristiriitaan.

Hallenin ja Sodipon mukaan afrikkalaisessa ajattelussa tieto on jonkin asian välitöntä kokemista. Tämän vuoksi suurin osa normaalista puheesta luetaan pelkiksi uskomuksiksi, joiden välittämistä kielen avulla ei voi pitää tiedon välittämisenä. Afrikkalainen tietokäsitys ei siis ole empiirinen siinä mielessä, että väitteen totuus riippuisi aistihavainnoista, vaan se painottaa tiedon kohdalla välitöntä subjektiivista kokemusta, jota kieli ei pysty välittämään muille.

X Kuvaa jotakin totena pitämäsi asiaa eri lauseilla eli erilaisilla kuvauksilla, joiden voi kuitenkin ajatella olevan tosia. Miten kielellinen kuvaus vaikuttaa siihen miltä asia näyttää?

Maailman synnyn, olemassaolemisen ja olemassaolon tarkoituksen pohdinta on yhteistä kaikille ihmisille kaikissa kulttuureissa.

Onko vapaus mahdollista?

Voitko itse päättää, mitä ohjelmaa katsot illalla televisiosta? Voitko itse valita, luetko filosofian kirjaa vai et? Olisitko periaatteessa voinut jäädä aamulla makamaan sänkyysi? Voitko päättää, miten suhtaudut asioihin? Voisitko periaatteessa määrittää luonteenpiirteesi toisin? Ainakin osaan näistä kysymyksistä ihmiset normaalisti vastaavat myöntävästi. Tämä kertoo siitä, että ihmisellä on vahva intuitio valinnanvapaudesta.

Kaikki ihmiset kokevat myös tilanteita, joissa heidän vapauttaan tunnutaan rajoittavan. Saattaa esimerkiksi tuntua siltä, että kouluun tuleminen rajoittaa vapautta. Toisaalta voidaan kysyä, olisitko yhtään vapaampi, jos et voisi käydä koulua tai saisit käydä sitä niinä päivinä kuin haluaisit. Olisitko tällöin halujesi viettäessä? Ihmisen vapautta rajoittavat monet seikat. Ensinnäkin kaikkien ihmisten vapautta rajoittavat tietyt loogiset ja luonnolliset tekijät. Ihminen ei voi olla kahdessa paikassa yhtä aikaa, eikä hän pysty lentämään ilman sopivaa teknologiaa. Toisaalta ihmistä rajoittavat yhteiskunnalliset tekijät. Esimerkiksi ajokortti on päätetty myöntää vain kahdeksantoista vuotta täyttäneille. Lisäksi ihmisen toimintaa rajoittavat subjektiiviset tekijät. Uusien taitojen oppiminen esimerkiksi laajentaa ihmisen elämänpiiriä ja tekee hänet näin sisäisesti vapaammaksi tai pakkomielle voi käskä ihmistä toimimaan jollakin tavalla. Filosofisen ajattelun oppiminen voidaan katsoa sisäisesti vapauttavaksi. Se antaa ihmiselle mahdollisuuden arvioida kuulemaansa ja näkemäänsä ja muodostaa asioista omakohtainen ja perusteltu näkemys.

Valinnanvapauden mahdollisuus muodostaa suuren filosofisen kysymyksen. Tämä johtuu siitä, että ihminen on vastuullinen teoistaan vain, jos hän voi valita tekonsa vapaasti tiettyjen loogisten ja luonnollisten rajoitteiden sisäpuolella. Toisen päälle kaatuva henkilö ei ole vastuussa aiheuttamastaan loukkaantumisesta, jos hän kaatui tämän päälle vahingossa tai jos hänet työnnettiin tämän päälle. Vastuullisuus siis edellyttää vapautta valita omat teot toisin. Tahdonvapaus puolestaan tarkoittaa ihmisen kykyä vapaisiin päätöksiin. Empiristi **John Locke** (1632–1704) kiisti kuitenkin ihmisen tahdonvapauden väittämällä, ettei tahto ole toiminnan subjekti, vaan vain ihmistä itseään voidaan pitää vapaana.

Vapaus ja determinismi

Vapaus vaikuttaa kuitenkin olevan ristiriidassa tieteellisen ajattelutavan kanssa. Jos ihminen luonnonoliona on luonnonlakien alainen, miten häntä voi pitää vapaana. Mikäli ihmistä ohjaavat esimerkiksi psykologiset käyttäytymisen ja toiminnan säännönmukaisuudet, miten häntä voidaan pitää vapaana. Jos siis **determinismi** on totta, vaikuttaa siltä, ettei ihminen ole vapaa. Toisaalta välttämättömien luonnonlakien kieltäminenkin ei tunnu auttavan. Mikäli luonnonlait puuttuvat, emme voi suunnitella toimintaamme vaan olemme sattumien armoilla. Esimerkiksi, jos haluat liikuttaa kättäsi **indeterministisessä** maailmassa, voisikin käydä niin, että vierustoverisi käsi liikkuu. Indeterminismikään ei siis auta. Päätely voidaan muotoilla seuraavasti:

1. Joko determinismi tai indeterminismi pitää paikkansa.
2. Jos determinismi pitää paikkansa, ihminen ei ole vapaa.
3. Jos indeterminismi pitää paikkansa, ihminen ei ole vapaa.

Johtopäätös: ihminen ei ole vapaa.

Mitkä asiat rajoittavat sinun vapauttasi? Rajoitatko sinä huomaamattasi jonkun toisen vapautta?

Kuinka paljon toisen ihmisen vapautta voi rajoittaa? Voiko jonkun toisen ihmisen vapautta rajoittaa enemmän kuin jonkun toisen? Miksi?

Voiko ihminen toimia vastoin tahtoaan? Millaisessa tilanteessa? Miten ihminen voi vahvistaa tahtoaan?

Deterministinen maailmankäsitys liittyy erityisesti uuden ajan alun luonnontieteen syntyyn. Esimerkiksi **Galileo Galilei** (1564–1642) näki luonnontieteen tehtäväksi luonnossa vallitsevien välttämättömien syiden ja vaikutusten ketjujen eli kausaalisarjojen tutkimisen. Tällaisen tiedon katsottiin mahdollistavan luonnon hallinnan ja paremman ja helpomman elämän. **Francis Bacon**

(1561–1626) ilmaisi asian selvästi toteamalla, että tieto on valtaa. Formaaliontologinen kysymys kausaalisuuden luonteesta nousikin keskeiseksi filosofiseksi kysymykseksi uuden ajan filosofiassa. Ranskalainen matemaatikko ja astronomi **Pierre-Simon Laplace** (1749–1827) kehitti jopa ajatuksen demonista, joka saattaisi tietonsa avulla pystyä laskemaan kaikki tulevat ja menneet tapahtumat. Mikäli tämä olisi mahdollista, ihmistä olisi vaikea pitää vapaana.

Deterministinen maailmankäsitys johti monen filosofin ajattelemaan, että ihmisen vapaus on liitettävä tavalla tai toisella osaksi determinismiiä. **Thomas Hobbes** (1588–1679) esimerkiksi katsoo, että ihmisen tahto johtuu aina jostakin syistä ja on siis determinoitua. Ihmisten kohdalla vapaus merkitseekin sitä, ettei toiminnalle ole ulkoisia esteitä. Ihmisen tahto on siis determinoitunutta ja vapaa yhtä aikaa samoin kuin joessa virtaavaa vettä voidaan pitää sekä vapaana, että pakotettuna virtaamaan tiettyyn suuntaan.

Benedictus de Spinozan (1632–1677) mukaan ihminen on myös osa determinististä luontoa eikä häntä voi tämän vuoksi pitää täysin vapaana. Tästä huolimatta hän ei kuitenkaan tuki kokonaan vapauden tietä ihmiseltä. Vapauden mahdollisuus perustuu lopulta Spinozan mukaan ihmisen tilaan osana ääretöntä substanssia eli Jumalaa, joka on täydellisen vapaa. Ihmisellä on mahdollisuus järkensä avulla lisätä tietoaan Jumalasta jolloin hän myös itse täydellistyy. Näin ollen myös hänen aktiivisuutensa ja vapautensa kasvaa. Filosof **Gottfried Wilhelm von Leibniz** (1646–1716) puolestaan näki vapaudessa kolme tekijää: spontaanisuuden, älyllisyyden ja sattumanvaraisuuden. Hänen mukaansa olemme monien asioiden determinoimia, mutta nämä asiat pohjautuvat pääosin aikaisempiin valintoihimme. Esimerkiksi filosofian kurssilla saatat kokea, että sinun on pakko opiskella filosofiaa. Tilanne kuitenkin perustuu aikaisempiin valintoihisi, vaikkapa päätökseesi hakea lukioon opiskelemaan.

Ihminen ei välttämättä huomaa, sitä ettei hän ole vapaa? Millaisia näkymättömiä esteistä ihmisen vapaudelle voidaan ajatella olevan? Miksi niitä on vaikea havaita?

SÖREN KIERKEGAARD JA EKSISTENTIALISMI

Eksistentialismi alkoi vaikuttaa eurooppalaiseen ajatteluun toisen maailmansodan jälkeen. Tämä teki myös sata vuotta aikaisemmin eläneen **Sören Kierkegaardin** (1813–1855) filosofian ajankohtaiseksi. Hänen elinaikanaan hänen pääteostansa, *Päättävä epätieteellinen jälkikirjoitus*, myytiin vain viisikymmentä kappaletta, mutta nykyään hänen filosofiansa on maailmankuulua.

Sören Kierkegaard sai rakastavan kasvatuksen pietistisessä perheessä Tanskassa Kööpenhaminassa. Nuorena hän opiskeli Kööpenhaminan yliopistossa teologiaa, mutta aloitti tämän jälkeen kirjoittamisen perinnön turvin, joka takasi hänelle toimeentulon. Lehtikirjoittelu ja salanimillä kirjoitetut filosofiset teokset tekivät hänestä kuuluisan, mutta hänen kirjojaan ei juuri luettu. Niitä pidettiin jopa mielenterveydelle vaarallisina. Itse hän ei katsonut olevansa enempää tai vähempää kuin yksilö (den Enkelte). Tämä onkin hänen eksistentialisminsa lähtökohta, mikä näkyi selvästi hänen elämässään.

Kierkegaardin kritiikki kohdistuu **Hegelin** filosofiaan, jossa ihminen on vain kulttuurin eli objektiivisen hengen pelinappula. Kierkegaard korostaa yksilön merkitystä, mutta hän perii Hegeliltä ajatuksen vastakohtien välisen jännitteen eli dialektiikan merkityksestä. Ihminen on hänelle vastakohtien temmelyskenttä. Kehon ja sielun, ajallisuuden ja ajattomuuden, välttämättömyyden ja mahdollisuuden, sekä elämän ja kuoleman ristiriidat piinaavat ihmistä. Ihmisen tapa ratkaista vastakohtien välinen jännite muodostaa ihmisen tavan elää elämäänsä eli hänen eksistenssinsä tason. Tämä on syy myös siihen miksi Kierkegaard kirjoitti salanimillä. Eri salanimet edustavat erilaisia eksistenssin tasoja.

Eksistentialinen hyppy

Kierkegaardin mukaan ihminen voi elää elämäänsä esteettisellä, eettisellä tai uskonnollisella tasolla, joiden välillä siirtyminen tapahtuu hyppäyksittäin. Keskeistä Kierkegaardin mukaan on se, että ihminen tiedostaa ja valitsee oman olemassaolonsa tavan vapaasti eli hän valitsee itsensä sellaisena kuin hän on tietyllä hetkellä. Tämä mahdollistaa siirtymisen eksistenssitasojen välillä.

Esteettisellä tasolla ihminen kiinnittää huomiota erityisesti kauneusarvoihin ja nautintoihin. Esteettinen ihminen pyrkii välttämään elämän vastakohtien välisen jännitteen uppoutumalla päiväuniin, taiteeseen tai ihastumisiin. Elämän jännitteiden välinen ristiriita ahdistaa ihmistä kuitenkin edelleen ja vaarana on, että ihminen päätyy nihilismiin – ajatukseen siitä, ettei millään ole mitään merkitystä. Ahdistus ja epätoivo voivat saada ihmisen siirtymään eettiselle tasolle, hän alkaa toimia velvollisuuksien mukaan. Eettisellä tasolla ihminen huomaa kuitenkin, ettei hän pysty elämään niin oikein ja tekemään niin paljon hyvää mitä hänen pitäisi. Elämän ristiriidat ahdistavat häntä edelleen. Huumori voikin nyt toimia siirtymänä uskonnolliselle tasolle. Eettinen ihminen pyrkii kaikkien muiden tavoin ratkaisemaan kärsimyksen ongelmaa ja peittää sen huumoriin. Lopulta syyllisyydentunto saa ihmisen valitsemaan uskonnollisen tason. Uskonnollisella tasolla ihminen hyväksyy elämän vastakohtaisuuden hiljaisuuden ja nöyrytyksen kautta. Kierkegaardin pietistisen ja henkilökohtaisen uskonnollisuuden kuvaus on tehnyt hänestä merkittävän filosofin myös Euroopan ulkopuolella, esimerkiksi Japanissa.

Pohdittavaksi

1 Ihmisen sanotaan olevan vastuussa teoistaan. Mitä vastuu käytännössä merkitsee? Mitä sen pitäisi merkitä?

2 Onko ihminen vastuussa tekemättä jättämisistään eli omissioistaan?

3 Platon ja Rene Descartes pohtivat elämää seuraavilla tavoilla:

– *Eikö sielun vapautumista ruumiista sanota kuolemaksi?*

– *Sanotaan, vastasi Simmias.*

(Platon: *Faidon*)

Mikä erottaa toisistaan elävän ja kuolleen ruumiin?

"Mainitun erehdyksen välttämiseksi meidän on otettava huomioon, että syynä kuolemaan ei ole koskaan sielu vaan se, että jokin ruumiin osista rappeutuu. Meidän on siis pääteltävä, että elävän ihmisen ruumis eroaa kuolleen ihmisen ruumiista yhtä paljon kuin kello tai jokin muu automaatti (ts. jokin muu koneisto, joka liikkuu itsestään), kun se on vedetty ja kun siinä itsessään on aineellinen voima, joka saa sen suorittamaan sille määrätyt liikkeet, sekä kaikki muu, mikä on tarpeen sen toimintaa varten, eroaa kellosta tai muusta koneistosta, kun tämä on särkynyt ja sen liikevoima on lakannut vaikuttamasta."

(Rene Descartes: *Mielenliikutukset*, 6. kohta)

Miten Platonin ja Descartesin näkemykset poikkeavat toisistaan ja mihin ajatussuuntiin ne voidaan liittää? Ovatko lainaukset ristiriidassa keskenään?

Hammasrattaat ovat deterministisesti toimiva laitteisto. Yhden rattaan liike saa koko rataston liikkumaan ennustettavalla tavalla. Millaisia syiden ja vaikutusten ketjuja huomaat omassa ja lähipiirisi elämässä? Onko ihmisten toiminta ennustettavaa?

MILLÄ MENETELMILLÄ TIETOA VOI SAADA?

Pragmaattista tietoteoriaa edustava Charles Sanders Peirce (1839-1914) on esittänyt filosofian lähtökohdaksi ihmisten nykyisiä ennakkoluuloja. Descartesin kaiken kattava epäily ei ole sopiva lähtökohta. ”Päähämme ei pälkähä epäillä ennakkoluulojamme.” Hän peräänkuuluttaa terveen järjen käyttöä, vaikkei pidäkään tervettä järkeä erehtymättömänä. Hänen näkemystään kutsutaan fallibilismiksi eli terveen järjen filosofiaksi. Peirceltä on seuraavassa esiteltävä neljä erilaista tapaa hankkia tietoa. Hänen mielestään yksilö koettaa päästä eroon epäilystä ja muodostaa uskomuksen asiasta, jota pohtii tai tutkii. Esitettävät tavat hankkia tietoa edustavat käytännön näkökulmaa eivätkä ole samalla tavalla periaatteellista pohdintaa kuin tietoteoriassa yleensä.

1 Ensimmäinen tapa on **itsepäisyyden menetelmä**. Se on tieto-opillisesti arviotuna dogmaattinen lähestymistapa. Siinä pidetään kiinni tutusta ja turvalisesta tiedosta. Ihminen on aiemmin havainnut tiedon toimivaksi käytännössä. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa yksilön luomat stereotypiat ovat itsepäisyyden leimaamia: niitä on vaikea muuttaa. Toisaalta ne helpottavat tiedon hankintaa.

2 Toinen tiedon hankkimistapa on **auktoriteetin menetelmä**. Luotamme asiantuntijoihin oman alansa auktoriteetteina. Asiantuntijavalta on Suomessa hyvin arvostettua. Syy asiantuntijoiden merkityksen lisääntymiseen on nykyajalle tyypillinen tiedon specialisoituminen. Yksi ihminen ei voi hallita kuin kaupan osan siitä sivistyksestä, jota ihmiskunta nykyään tietää.

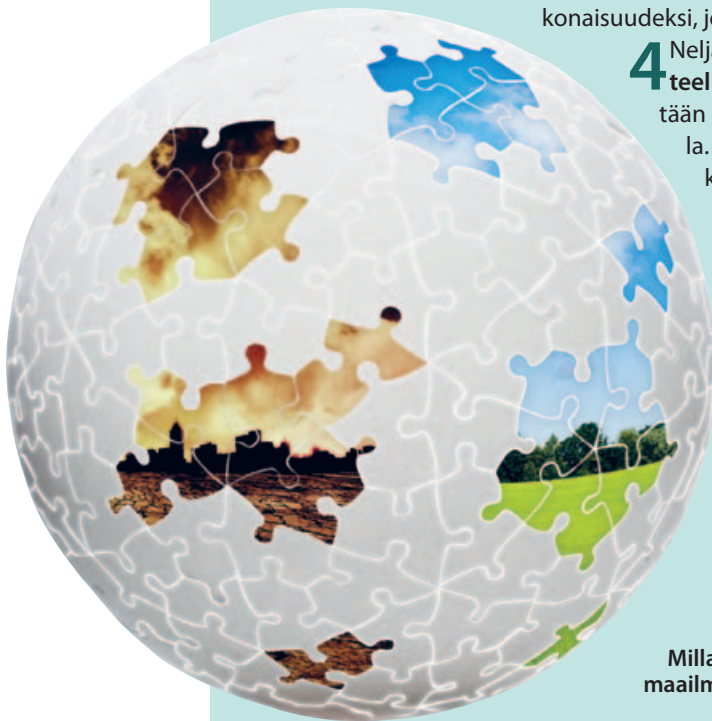
3 Kolmas tiedon saamisen menetelmä on **intuitio**, jossa oivallamme asian ilman tarkkaa kykyä perustella. Asia on tosin mahdollista perustella myöhemmin. Merkittävä osa sosiaalisen vuorovaikutuksen informaatiosta välittyy ei-kielellistä viestintäkanavaa pitkin. Tätä informaation vastaanottotapaa kutsutaan sosiaaliseksi älyksi ja tunneälyksi. Yhdessä ne rakentuvat kokonaisuudeksi, josta sosiaalinen intuitio muodostuu.

4 Neljäs tiedon hankkimisen tapa on **tieteellinen menetelmä**. Siinä tietoa kerätään kriittisesti tarkkojen metodien avulla. Lisäksi tieto alistetaan tiedeyhteisön kriittisen tarkastelun alle. Näin tieto voi muuttua uusien tutkimustulosten tuodessa uutta faktaa. Esimerkiksi useat kosmologiset teoriat perustuvat samoihin havaintoihin, joista on tehty erilaisia tulkintoja. Tieteellisessä keskustelussa on arvioitu hyvin yleisesti tunnetun ”Big Bang”-teorian vaihtuvan uudempaan teoriaan, koska sen kanssa on liian paljon ristiriitaisia tuloksia.

Millaisista tiedon palasista maailmankuvamme rakentuu?

Mitkä ovat edut ja mitkä ovat haitat eri menetelmissä?

Keksikää eri menetelmiin liittyviä käytännön esimerkkejä!

VAIN ESITTELYKÄYTTÖÖN

Mitä olet
oivaltanut
viime aikoina?

viä. Esimerkiksi Jumalan olemassaolon kysymyksen agnostikko jättää avoimeksi, koska todisteita on vaikea tulkita eri vaihtoehtojen voitoksi.

Tieto-opillinen **dogmatismi** lähtee ajatuksesta, ettei kaikkea tietoa tarvitse perustella. Joitakin asioita voidaan tietää, vaikkei niitä kyetäkään perustelemaan johdonmukaisesti. Kuuluista esimerkki näkemysten muuttamisesta on Immanuel Kant, joka sanoo heränneensä dogmaattisesta unestaan tutustuttuaan David Humeen kriittisiin ajatuksiin. Metafysiikkaan liittyvissä näkemyksissä on löydettävissä tieto-opillista dogmaattisuutta. Tästä on esimerkkinä Platonin ideaoppi. Myös keskiaikaisen filosofian päättelyissä löytyy dogmatismia. Esimerkiksi Augustinuksen käsityksessä tieto perustuu illuminaatioon eli valaistumiseen. Hänelle tieto on mielen valoa, jonka kriteereinä on selvyys ja kirkkaus.

Tieteenfilosofia

 Mistä johtuvat tieteelliset huijaukset? Mitä tieteellisiä huijauksia tiedät?

Keksi esimerkkejä, joissa luuloo tai huonosti perusteltua tietoa, on pidetty tietona.

Miten käsitykset tieteestä ja pätevistä tiedosta ovat eri aikoina muuttuneet?

Keksi esimerkkejä pseudo- eli näennäis-tieteestä.

Keksi esimerkkejä yllättävistä kausaaliyh-teyksistä.

Mikä on sat-tuman ja syyn suhde?

Voiko henkinen tapahtuma olla aineellisen ilmiön syy?

Tieteenfilosofia on tieto-opin osa-alue, joka tutkii tieteen olemusta ja tieteellisen tiedon hankkimiseen liittyviä reunaehtoja. Tieteen tärkein kysymys liittyy tieteen rajaamiseen. Tieteen **demarkatio-ongelma** käsittelee tieteen tunnusmerkkejä. Tähän peruskysymykseen vastaamisen perusteella voidaan erottaa tiede ja epätiede sekä tiede ja uskonto toisistaan. Tiede on kriittistä, ja tieteellisen tutkimusten tulee läpäistä tiedeyhteisön arviointi. Tulokset ovat julkisia. Nykyisin ongelma syntyy salassapitovelvollisuuksista yritysten tekemissä tutkimuksissa. Tieteellinen selittäminen tukeutuu usein teorioihin ja pyrkii olemaan vapaa ennakko-oletusten ja arvostusten suhteen (objektiivisuus). Päättelyssä johdonmukaisuus ja loogisuus ovat hyveitä. Tiedonhankinta noudattaa metodeja, jotka sopivat ilmiön tutkimiseen. Tieteen etiikka puolestaan määrittelee tutkimusten toteuttamiseen liittyviä edellytyksiä.

Professori **Raimo Tuomelan** mukaan sanalla tiede voidaan tarkoittaa tiedeyhteisöä, tutkimusprosessia, menetelmää tai tietoa. Tärkeimmät tieteen tunto-merkit ovat kriittisyys, objektiivisuus, itsekorjautuvuus ja riippumattomuus. Käsitys tieteellisestä ajattelusta on muuttunut paljon eri aikoina: geosentrinen maailmankuva vaihtui tähtitieteellisten tutkimusten ansiosta heliosentriseksi. Tieteen rajamilla liikkuvia ilmiötä on vaikea erottaa tieteestä. Parapsykologiassa tutkitaan, voiko ajatuksen voimalla siirtää esineitä tai onko telepatiaa eli ajatuksensiirtoa olemassa. Valvotuissa koeolosuhteissa telepatiaa tai esineiden siirtämistä ajatuksen voimin ei ole voitu tehdä lukuisista kokeista huolimatta. Nykyinen tiedekäsitys ei välttämättä ole lopullinen. Esimerkki liian suppeasta tiedekäsityksestä on skientismi eli tieteisusko. Siinä ei olla tarpeeksi kriittisiä tieteellisen ajattelun reunaehtojen suhteen, vaan tiede nähdään kaikkien pysyvänä ilmiöiden selittäjänä.

Kausaalisuus ja induktio ovat tieteellisen selittämisen yleisimpiä tapoja. Kausaalisuudella tarkoitetaan syysuhdetta aiemman ja sitä seuraavan tapahtuman välillä. Kausaalisuudessa on seuraavia painotusvaihtoehtoja: se voi olla kokemuksen osoittama lainalaisuus tai ilmiö, joka selittää syiden ja vaikutuksen välistä suhdetta. Se voi olla myös tieteellisen tutkimuksen perusta. Kausaalilain keskeisiä ongelmia on se, ettei tuntemattomia tekijöitä voi rajata tutkimuksen ulkopuolelle. Olosuhteiden samanlaisuus tutkimusta tehtäessä on vaikea määritellä tarkkaan. Filosofian historian kuuluisin kausaalisuuden kriitikko on ollut David Hume. Syyn ja seurauksen välinen suhde ei ole niin yksioikoinen kuin oletetaan. Voit tarkastella kausaalisuuden ongelmaa seuraamalla kahta palloa, joiden näet törmäävän toisiinsa. Näet toisen pallon lähtevän liikkeelle törmäyksen jälkeen, muttet näe varsinaisesti syitä. Sinä siis oletat tapahtumaan sisään syitä, joita et pysty näkemään. Näin kausaalisuus kertoo jotakin tavastasi havaita, mutta mitkä ovat todellisia syitä, niitä et tiedä, väittää Hume. Tieteellinen selittäminen nojaa usein päättelyyn yksittäistapauksista yleiseen lakiin eli induktioon. Hume kritisoi myös induktiota. Jos näet jonkin ilmiön toistuvan useita kertoja, et voi varmasti tietää sen toteutuvan tulevaisuudessa samoin. Suomessa ei ole esiintynyt suuria maanjäristyksiä ja oletetaan, ettei vastakaan esiinny, mutta sataprosenttista varmuutta ei asiaan voida sanoa. Saman päättelyn nojalla ei voida sanoa sen varmempaa auringon toistuvasta liikeradasta, joka näyttäytyy ilmiönä meille nousuna idästä ja laskuna länteen.

David Hume käytti biljardipallojen liikettä esimerkkinä kausaalisesta tapahtumasta. Pallon liike aikaansaa kausaalisesti toisen pallon liikkeen. Keksitkö esimerkin jossa syy ja vaikutus seuraavat toisiaan, mutta eivät koske toisiinsa?

Looginen empirismi

Looginen empirismi syntyi Wienissä 1930- ja 1940-luvuilla vaikuttaneiden filosofien **Moritz Schlickin**, **Otto Neurathin**, **Rudolf Carnapin** ja **Herbert Feiglin** ympärille. Heistä käytetään nimitystä Wienin piiri. Suuntausta kutsuttiin aluksi loogiseksi positivismiksi. Suomalainen filosofi **Eino Kaila** kuului tähän suuntaukseen. Suuntaus vastusti Kantin näkemystä synteettisestä apriorisesta tiedosta. Tieto on siis ainoastaan analyttistä apriorista tietoa (matematiikka, logiikka), joka perustuu käsitteistä johdettuihin loogisiin johtopäätöksiin. Toinen hyväksytty tiedon laji on synteettinen aposteriorinen tieto, joka perustuu havaintoihin. Verifikaatioperiaatteen mukaan lauseiden tuli olla testattavissa loogisen analyysin ja havaintojen perusteella. Ongelma syntyi siitä, ettei näitä asetettuja ehtoja pystytty täyttämään edes loogisen empirismin piirissä: Verifioitavuusteesiä itseään ei voida verifioida aistihavainnoilla. Asetetut ehdot tiedon kriteereiksi olivat siis liian ankarat. Mikä tahansa poikkeava yksittäistapaus voi kumota aiemmin oikeaksi osoitetun periaatteen. Tälle päättelylle vastakkainen falsifiointi oli **Karl Popperin** (1902–1994) mukaan sen sijaan mahdollista todistaa aukottomaksi.

VAINOITUT ETIILYKÄYTTÖ

Kulttuuriset arvot näkyvät
myös graffititaiteessa

arvokiistoissa on kyse valtapelistä, johon liittyy loputtomia arvokeskusteluja, suostutteluja ja sopimuksia. Arvosubjektivismin ja **eettisen relativismin** käsitteillä on aste-ero. Arvosubjektivismi korostaa yksilöllisiä arvovalintoja, kun taas eettinen relativismi väittää, että ehdottomia moraalisuuden standardeja ei ole olemassa. Arvosubjektivismi edustaa ehdottomampaa kantaa kuin relativismi. Arvosubjektivistien mukaan jopa samassa kulttuurissa voi olla hyvinkin erilaisia moraalikäsitteitä. Usein esitetään kysymys siitä, miten sosiaalinen elämä olisi mahdollista täysin relativistisessa maailmassa, jossa ei olisi mitään yleispäteviä standardeja. Mitkä kasvatukselliset ohjeet meidän pitäisi monistaa luokanopettajalle, jonka tehtäviin kuuluu mm. kertoa pienille lapsille tasa-arvosta. Voiko hän opettaa heille, että ihmisten tasa-arvo on täysin relativistinen asia?

Kulttuurirelativismia kannattavat olettavat, että moraalin säännöt vaihtelevat kulttuurista toiseen. **Arvo-objektivismin** mukaan arvot ovat objektiivisesti olemassa eivätkä ne ole riippuvaisia ”makuasioista”. Arvo-objektivisti saattaa päätellä seuraavassa kuvatus päätelyketjun mukaisesti. Naisten ympärileikkaus on naisia sortava yhteiskunnallinen ja kulttuurinen instituutio. Siinä käytetään fyysistä väkivaltaa, joka kohdistuu puolustuskyttömiin nuoriin tyttöihin. Toisen ihmisen vahingoittaminen on aina väärin. Siis: naisten ympärileikkaus pitäisi kieltää kaikkialla. Arvo-objektivistit joutuvat vastaamaan usein kysymykseen: jos arvot ovat objektiivisia, mistä johtuu kulttuurien moninaisuus. Eivätkö jo kulttuurien erot kerro meille riittävästi siitä, että arvot ovat kulttuurisesti määrittäytyneitä?

Pohdittavaksi

”Suvaitsevaisuus ja avoin keskustelu erilaisista arvosuhteista ja mielipiteistä on ilman muuta tavoiteltava asia. Mutta suvaitsevainen keskustelu erilaisten osapuolten välillä onnistuu nimenomaan silloin, kun osapuolilla on yhteisiä arvoja.” (Eero Ojanen). Oletko samaa mieltä Eero Ojasen kanssa?

Miten kulttuurin vaikutus näkyy moraalissa valintatilanteissa?

Arvot ja arvokonfliktit

Eettiset naturalistit uskovat, että arvot löytyvät luonnosta. **Supernaturalistit** vetoavat moraalien tuonpuoleiseen perustaan. **Antinaturalistit** eivät puolestaan usko, että arvoja löytyisi luonnosta.

Arvojen ja tosiasioiden suhde – naturalistien ja antinaturalistien välinen kiista – on yksi etiikan kiistellyimmistä kysymyksistä. ”**Humen giljotiini**” (Humen laki) kuuluu ”siitä, miten asiat ovat, ei voida päätellä, miten niiden pitäisi olla”. Sen mukaan tosiasioita kuvailevista premisseistä ei voi tehdä arvottavia johtopäätöksiä. Naturalistit olisivat siis väärässä. Tosiasiat ja arvot on leikattu irti toisistaan. Elokuvantutkija saattaa olla tyytyväinen keräämäänsä tietoon, jonka perusteella hän voi tehdä johtopäätöksiä ihmisten esteettisistä mieltymyksistä. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että empiirisistä väitteistä voitaisiin päätellä arvoja tai normeja.

Jaakon ja Sofian koululla päätettiin järjestää Elokuva taidemuotona -kurssi. Ystävyydet osallistuvat kursseille. Opettaja puhuu ranskalaisesta uudesta aallosta. Tunnilla katsotaan Truffaut’n elokuva Pehmeä iho (La Peau Douce). Elokuvan jälkeen käynnistyy keskustelu.

– Eihän tuota mustavalkoista taideroskaa kukaan jaksa katsoa. Amerikkalaisissa elokuvissa sen sijaan tapahtuu jotakin, puuskahtaa Jaakko.

– Syyllistyt virhepäätelmään. Siitä, että katsojatilastojen mukaan katsotaan enemmän amerikkalaisia toimintaelokuvia kuin ranskalaisia taide-elokuvia,

Soveltava etiikka

Etiikka lienee se filosofian osa-alue, joka on lähinnä tavallisen ihmisen arkisia käytäntöjä. Toisaalta eettisten teorioiden itsevarmuus, ”itsestään selvät ohjeet”, tuottaa monia ongelmia. Arjen ongelmat ovat usein niin vaikeita, ettei mikään normatiivinen moraalifilosofia auta niitä ratkaisemaan. Filosofia ja filosofinen etiikka voi kuitenkin tarkentaa kysymyksenasetteluja, ja silloin kun tarvitaan, tuoda järjen äänen keskusteluun.

Esimerkkejä soveltavasta etiikasta

Soveltavan etiikan teemat käsittelevät monia elämän osa-alueita. **John Rawls** edustaa **sopimusetiikkaa**. Nykyaikainen hyvinvointivaltio perustuu utilitarismin opeille, mutta Rawls on pystynyt tuomaan keskusteluun näkökulman tulojaon oikeudenmukaisuudesta. Hyvinvointivaltioideologiassa pyritään kokonaisuuteen, siihen että kaikilla menisi hyvin. Rawls korostaa juuri sitä, että meidän on päästävä yhteiskuntasopimukseen siitä, että erot omistuksessa ja tuloissa ovat hyväksyttäviä vain silloin, kun taloudellisesta kasvusta pääsee osalliseksi myös yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevat kansalaiset.

Lääketiede tarjoaa tärkeitä tutkimuskohteita soveltavalle etiikalle. Lääketieteellisen etiikan juuret on löydettävissä jo **Hippokrateen** (460–370 eKr.) valasta. Vala oli tarkoitettu myös hoidettavien tietoon, näin potilaatkin tiesivät ne periaatteet, joiden mukaan heitä hoidettiin. Nürnbergin oikeudenkäynnissä (1947) oli syytettynä useita lääkäreitä rikoksista ihmisyyttä vastaan II maailmansodan aikana. Oikeudenkäynnin jälkeen perustettiin World Medical Association (WMA). Samalla uusittiin valateksti, joka tunnetaan Geneven julistuksen nimellä. Nykyinen lääkärinvala perustuu muiden muassa Hippokrateen valaan ja Geneven julistukseen.

Sikiöseulontoihin liittyvät keskustelut ovat kiinnostaneet myös etiikan tutkijoita. Moderni lääketieteellinen teknologia antaa raskaana olevalle naiselle mahdollisuuden tietää lähes kaiken mahdollisen sikiön tilasta. Mahdollisuus tietää enemmän asettaa naisen pohtimaan itseään valintoja tekeväksi henkilöksi. Teenkö abortin vai en? Raskaana oleva nainen joutuu keskelle vaikeita moraalisia itsetutkiskeluja, joita luonnehtii ahdistuksen, uhrauksen ja syyllisyyden kokemukset. Elämä ja kuolema ovat näissä valinnoissa vahvasti esillä. Lääketiede on lisännyt valintoja, mutta samalla myös ahdistusta valintojen moninaisuuden mahdollisuudesta.

Eläinoikeusliike on esimerkki siitä, miten akateeminen etiikka ja käytännön toiminta ovat tukeneet toisiaan. **Peter Singerin** teos *Animal liberation* (1975) teki monista eläinsuojeluliikkeessä toimineista ihmisistä radikaaleja eläinoikeusaktivisteja. Huomattiin, että ihmislähtöinen ”suojelu” ei riitä, tarvitaan huomattavasti eläinlähtöisempi tapa ajatella. Lähtökohtana ei ole ollut pohtia lajien olemusta, vaan tutkia eläimiä moraalisisina myös moraaliagentteina. Etiikan tutkijoiden huomio on kiinnittynyt viime aikoina entistä enemmän eläinten moraalisiin oikeuksiin.

Ympäristöetiikan tutkija **Leena Vilkkä** on puolustanut käsitystä, jonka mukaan elämällä kaikissa sen muodoissaan on itseisarvo. Vilkkä edustaa **preservationismia**, jossa luontoa on suojeltava sen itseisarvon, ei välinearvon takia.

Mikä on normatiivisten moraaliteorioiden käyttökel-
poisuus arjen vaihtelevissa tilanteissa?

Tätä näkemystä on arvosteltu siitä, että samalla logiikalla voisi puolustaa hi-viruksen tai lapamadon oikeutta elää ja saada osakseen kunnioitusta.

S. Albert Kivinen esittää velvollisuusetiikkaan pohjautuvan eettisen teesin: emme saa alistaa eläimiä laboratorioden, teurastamojen, teollisuuskanaloiden ja härkätaisteluareenoiden kärsimyksille. Utilitaristi puolustaa eläinkokeita niiden "välttämättömyyden" takia. Kivinen ei hyväksy tätä perustelua. Hän sanoo olevansa aina valmis puolustamaan tieteen autonomiaa ja "hyödytöntä perustutkimusta", mutta jos tiedon lisääminen tuottaa kärsimyksiä eläimille, niin silloin "on parempi olla ilman tietoa." Kyky tuntea tuskaa luo perustan minkä tahansa elävän olennon oikeudelle olla tule-matta satutetuksi ilman hyvää syytä. Perusteellisin Suomessa ilmestynyt eläinetiikan tutkimus on **Elisa Aaltolan** *Eläinten moraalinen arvo* (2004).

Aaltola kritisoi argumentteja, jotka kyseenalaistavat eläimen arvon moraalisenä toimijana. Aaltolan mukaan "moraalisesti arvokkaan olennon ei tarvitse kyetä moraaliseen ajatteluun tai toimintaan." Jos otetaan lähtökohdaksi esimerkiksi rationaalisuus, pitäisikö meidän lopettaa myös dementoituneen vanhuksen hoito? Eläimet pystyvät kokemaan oman todellisuutensa tavalla tai toisella. Eläimet ovat yksilöitä, joilla on mieli. Ne eivät ole koneita, niin kuin **Descartes** väitti. Aaltola joutuu kuitenkin tunnustamaan, että kaikkien eläinten hyvä kohtelu jää usein ideaaliksi eikä ihmisiltä voi vaatia kohtuuttomia uhrauksia. Tehtävän vaikeus ei saa merkitä kuitenkaan passiivisuutta. On tehtävä paras mahdollinen jolla edistetään eläinten hyvinvointia. Teollinen maatalous on monessa mielessä välineellistänyt eläimet. Siat rakentavat luonnontilassa pesän porsaille, mutta teollisessa tuotannossa se on mahdottomuus. Häkkikanat kärsivät havaintojen mukaan jatkuvasta stressistä. Turkiseläimillä esiintyy käyttäytymishäiriöitä aina oman itsen pureskelusta pentujen tappamiseen niiden eläessä 0,2 neliömetrin häkeissä. Lemmikkieläimet saavat usein parempaa kohtelua, mutta nekin usein välineellistetään: esimerkiksi marsut ovat usein pikkulasten lemmikkeinä.

Onko kuvan sialla hyvä olla? Mieti teollisen kotieläintuotannon hyötyjä ja haittoja.

Miksi ihminen suhtautuu eläimeen usein vain välineenä, ei päämääränä sinänsä? Miten sinun mielestäsi eläimiin pitäisi suhtautua?

Miten tyttöjen ja poikien kasvatus eroaa toisistaan?

Voiko biologista sukupuolta ylittää kasvatuksella?

Usein kuulee sanottavan ”maassa maan tavalla”, mutta voidaanko kulttuurisia vähemmistöjä vaatia luopumaan perinteistään tähän vedoten? Luopuisitko itse tavoitaksi toisessa maassa?

Minkälaisia käytäntöjä ei mielestäsi voida edes suvaitsevaisuuden nimissä sallia?

leen ja sen määrittämiin sukupuolirooleihin kasvatetaan. Kysymys sukupuolesta on edelleen merkittävä yhteiskunnallisessa elämässä. Vaikka esimerkiksi Suomi on hyvin tasa-arvoisen maa, voidaan meilläkin keskustella naisten asemasta työelämässä, johtotehtävissä ja päätöksenteossa. Tasa-arvoisuus ei rajoitu yksin julkiselle, yhteiskunnalliselle tasolle, vaan olennaisella tavalla koskee myös yksityistä elämän piiriä. Jokapäiväiset arkielämän tilanteet haastavat pohtimaan sukupuolten välistä tasa-arvoisuutta: miten kodeissa jaetaan kotityöt, kuka kantaa vastuun lasten hoidosta tai miten perheissä kasvatetaan lapsia tiettyihin vallitseviin sukupuolirooleihin?

Toinen yhteiskunnallisesti merkittävä kysymys tasa-arvosta koskee erilaisia vähemmistöjä. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa erilaiset elämänmuodot elävät rinnakkain ja joutuvat helposti erimielisyyksiin keskenään. Yhteiskunnan tulisi suhtautua suvaitsevasti ja tasa-arvoisesti erilaisiin kulttuureihin myös valtakulttuurin ulkopuolella, mutta entä jos vähemmistökulttuurin arvot ovat täysin vallitsevan kulttuurin ja esim. valtion lainvastaisia.

Esimerkiksi vähemmistöt, joissa ylläpidetään perinteisiä, enemmistön näkökulmasta alistavia perherakenteita ja sukupuolirooleja, aiheuttavat ongelmallisia tilanteita. Jos esimerkiksi johonkin kulttuuriin kuuluu naisten ympärileikkauksen perinne, niin saako sitä Suomessa jatkaa, vaikka kyseinen perinne on vastoin Suomen lakia? Voidaanko tällaisia vähemmistöjä vaatia tai pakottaa luopumaan perinteistään vai pitääkö niiden erilaisuutta vain suvaita? Kummat tulevat viime kädessä tärkeämmäksi, kaikkien tasa-arvoisuutta korostavat yksilölliset oikeudet vai kulttuuristen vähemmistöjen yhteisölliset oikeudet?

Kysymys tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta koskettaa myös seksuaalisia vähemmistöjä. Ihmisen seksuaalinen suuntautuminen ei voi tasa-arvon näkökulmasta olla syrjinnän perusteena, mutta silti monilla seksuaalivähemmistöillä ei ole tasa-arvoista asemaa esimerkiksi perhekysymyksissä. Suvaitsevaisuus ei myöskään lisääny ainoastaan lakeja muuttamalla, vaan olennaisella tavalla kyse on ihmisten omaksumien asenteiden hitaasta muutoksesta. Kaikkea ei ole pakko hyväksyä, mutta sellaistenkin asioiden kuuluminen ihmisten yhteiselämään edellyttää jonkinlaista suvaitsevaisuuden ilmapiiriä.

Oikeudenmukaisuus globalisoituvassa maailmassa*

Oikeudenmukaisuuden on edellä nähty liittyvän sekä jakamiseen että toisaalta tasa-arvoon tai yhdenvertaisuuteen yksilöiden välillä. Maailmanlaajuisesta näkökulmasta molemmat näistä herättävät ajankohtaisia kysymyksiä nykyisen maailmantilan oikeudenmukaisuudesta ja reiludesta. **Globalisaation** ajateltiin alun perin toimivan hyödyksi kaikille osapuolille, mutta oikeastaan se on tuottanut rikkaimmille lisää rikkautta ja köyhimmille köyhtymistä tai jopa syrjäytymistä koko globalisaation prosessista. Globalisaatio onkin hyödyttänyt niitä, jotka ovat kyenneet varautumaan siihen jollakin tavalla. Vaikka perinteisiä valtarakenteita maailmassa on ehkä horjutettu, kuilu rikkaan pohjoisen ja köyhän etelän välillä säilyy ja syvenee.

Globaalin oikeudenmukaisuuden kannalta onkin tärkeää kysyä, onko tämä sellainen maailma, jonka minä haluaisin. Onko vallitseva vaurauden ja hyvinvoinnin jako maiden tai maanosien välillä oikeutettua? Samalla kun kehitysmaissa ihmisiä kuolee nälkään, puhtaan juomaveden puutteeseen ja helposti ehkäistäviin tartuntatauteihin, toisaalla taistellaan ylijäämätuotannon ja liikalihavuuden kanssa. Olennaista on tietenkin myös tutkia, miten vallitsevaan tilanteeseen on tultu ja voidaanko sitä mahdollisesti muuttaa tulevaisuudessa.

Monesti muutosvoimaa on ollut erilaisilla kansalaisjärjestöillä ja niissä toimivilla aktiivisilla yksilöillä. Onko maailmanparantaminen siis jokaisen yksilön vastuu tai jopa velvollisuus?

Länsimaiden vauraus perustuu suurelta osin muun maailman hyödyntämiseen, vaikka osuutensa monen kehitysmaan kurjuudessa on myös huonolla hallinnolla ja vähäisillä luonnonvaroilla. Vaikka kolonialismin voi sijoittaa kauaksi historiaan ja ajatella, ettei meillä nykyisin elävillä ihmisillä ole vastuuta tuon ajan tapahtumista, rakentuu nykyinen kulutusyhteiskuntamme pitkälle muiden alueiden ja ihmisten hyväksikäyttöön. Tämä prosessi on kuitenkin enemmän epäsuora, ja sitä on tavallisen kuluttajan näkökulmasta ehkä vaikea havaita. Monien tuotteiden alhainen hinta markkinoillamme mahdollistuu silti vain epäreilulla kaupankäynnillä niiden tahojen kanssa, jotka eivät kykene vaikuttamaan prosessin oikeudenmukaisuuteen.

Onko sinulla velvollisuus toimia aktiivisesti paremman maailman puolesta?

Tutustu Reilun kaupan toimintaperiaatteisiin. Miten reilusta kuluttamisesta voisi tulla trendi?